

Literatura catalana de la postmodernitat I

Transformacions, marcs
i gèneres narratius

Jordi Marrugat, Víctor Martínez-Gil,
Núria Santamaria (eds.)

Literatura catalana de la postmodernitat I

Literatura catalana de la postmodernitat I

Transformacions, marcs
i gèneres narratius

Jordi Marrugat, Víctor Martínez-Gil,
Núria Santamaria (eds.)

Edicions de la Universitat de Barcelona

Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma
de Barcelona

**Literatura Catalana
de la Postmodernitat**

Sumari

Introducció	17
<i>Jordi Marrugat, Víctor Martínez-Gil i Núria Santamaria</i>	
Els conceptes de <i>postmodernisme</i> i <i>postmodernitat</i>	17
La postmodernitat i el postmodernisme	23
Els conceptes de <i>postmodernisme</i> i <i>postmodernitat</i> en l'àmbit català	26
La postmodernitat i el postmodernisme catalans	27
Literatura catalana de la postmodernitat. De la dècada del 1960 al segle XXI.	31
Agraïments	34
Bibliografia	35

1. TRANSFORMACIONS, MARCS, CONFLUÈNCIES: LA CONSTITUCIÓ I EL DESENVOLUPAMENT DE LA LITERATURA CATALANA EN LA POSTMODERNITAT

TRANSFORMACIONS POSTMODERNES

1.1. Les editorials híbrides dels anys seixanta i setanta com a oportunitat d'or per al llibre en català. Anàlisi de la indústria editorial en transició cap a la postmodernitat	45
<i>Ariadna Peralta Lladó</i>	
1.1.1. Introducció	45
1.1.2. Consideracions generals sobre la indústria editorial mundial dels anys seixanta i setanta	46
1.1.3. Dos tipus ideals d'editorials catalanes dels anys seixanta i setanta en termes d'especialització empresarial: les editorials artesanals i les editorials híbrides	48
1.1.4. Les editorials híbrides dels anys seixanta: la importància de l'orientació politicocultural en l'edició	50
1.1.5. Efectes de l'especialització en la varietat i la innovació literàries	54
1.1.5.1. El cas d'Edicions 62	54
1.1.5.2. El cas de Nova Terra	58
1.1.6. Recapitulació: el camí cap a una indústria editorial postmoderna com a oportunitat d'or per al llibre en català	61
1.1.7. Bibliografia	65

1.2. Gèneres de consum i literatura catalana als inicis de la postmodernitat	69
<i>Àngel Costa Gil</i>	
1.2.1. De la literatura industrial a la literatura postindustrial: una aproximació als gèneres de consum i a la cultura pop	69
1.2.2. Literatura catalana, gèneres industrials i postmodernitat	72
1.2.3. Terenci Moix i la renovació de les lletres catalanes	76
1.2.3.1. La consolidació de la cultura pop en l'obra de Terenci Moix	77
1.2.3.1.1. <i>El dia que va morir Marilyn</i>	77
1.2.3.1.2. Altres aproximacions postmodernes: <i>La torre dels vicis capitals</i> , <i>Onades sobre una roca deserta</i> i l'estudi sobre el còmic	82
1.2.4. La cultura pop en altres autors de l'anomenada <i>generació dels setanta</i>	87
1.2.5. Conclusions	89
1.2.6. Bibliografia	90
1.3. Un litigi postmodern: la gestió de la tradició a la primera postmodernitat catalana . .	93
<i>Eloi Grasset</i>	
1.3.1. Introducció	93
1.3.2. La postmodernitat i la uniformització de la cultura global	93
1.3.3. El canvi de paradigma històric i la vigència del passat	96
1.3.4. Passar comptes: el litigi sobre la tradició	99
1.3.5. Bibliografia	107
1.4. La literatura infantil i juvenil catalana: un reflex de la postmodernitat	111
<i>Enric Falguera i Moisès Selfa</i>	
1.4.1. Introducció	111
1.4.2. Temes i motius de la postmodernitat en la literatura infantil catalana	113
1.4.3. Tres exemples: Guillem Viladot, Joan Barceló i Miquel Obiols	115
1.4.3.1. <i>Professor Fluss: El televisor vivent</i> (1982) de Guillem Viladot	115
1.4.3.2. <i>Viatge enllunat</i> (1979) de Joan Barceló.	117
1.4.3.3. <i>Ai Filomena, Filomena!</i> (1977) i <i>Tatrebill en contes uns</i> (1980) de Miquel Obiols	119
1.4.4. Conclusions	121
1.4.5. Bibliografia	121

LA LITERATURA CATALANA POSTMODERNA EN ELS MARCS INTERNACIONALS

1.5. Tangències, lectures i reverberacions: la literatura catalana en el camp de forces postmodern.	127
<i>Borja Bagunyà</i>	
1.5.1. La qüestió mai resolta de l'experiència	127
1.5.2. Codis, clixés i simulacres	130
1.5.3. Minimalismes i maximalismes	134
1.5.4. Primeríssims anys 2000	137
1.5.5. Nota sobre l'autoficció	140
1.5.6. Oulipians	144
1.5.7. Bibliografia	147

1.6. Resistències i circulació de la teoria en la crítica catalana dels salvatges anys setanta	149
<i>Ester Pino Estivill</i>	
1.6.1. L'arribada de la teoria	149
1.6.2. Parricidis de la crítica	154
1.6.3. La flexió barroca de la crítica catalana	158
1.6.4. Bibliografia.	162
1.7. Per a una mirada al temps present: entre la narrativa i l'assaig	165
<i>Gonçal López-Pampló</i>	
1.7.1. El llindar postmodern: a mode d'introducció	165
1.7.2. La dissolució de l'assaig clàssic	168
1.7.3. La cruïlla entre la narrativa i l'assaig	169
1.7.4. La mirada postmoderna: a tall de conclusió	174
1.7.5. Bibliografia.	179
1.8. Dramatúrgies de l'ambigüitat al segle XXI. Recuperant la ficció	181
<i>Carles Batlle</i>	
1.8.1. Introducció	181
1.8.2. Les poètiques del real contra el drama relatiu postmodern.	182
1.8.3. Qüestionament i crisi de les poètiques del real.	184
1.8.4. Les dramatúrgies de l'ambigüitat.	186
1.8.4.1. La veracitat dels relats	187
1.8.4.2. Teatre postespectacular	189
1.8.4.3. Nou realisme	192
1.8.4.4. Autoficció.	194
1.8.5. En definitiva	196
1.8.6. Bibliografia.	196
1.9. Les poetes catalanes del segle XXI dins un marc internacional.	199
<i>Meritxell Matas Revilla</i>	
1.9.1. Introducció	199
1.9.2. La figura masculina.	201
1.9.3. Cos, erotisme, sexualitat i dolor	205
1.9.4. Maternitats.	212
1.9.5. Bellesa/vellesa femenina	214
1.9.6. A manera de conclusió: altres nodes de contacte	219
1.9.7. Bibliografia.	222
1.10. Un caràcter propi: la narrativa postcrisi catalana des del marc estatal	225
<i>Christian Claesson</i>	
1.10.1. Introducció	225
1.10.2. La novel·la postcrisi en el marc estatal	226
1.10.2.1. Literatura espanyola	227
1.10.2.2. Literatura basca.	232
1.10.2.3. Literatura gallega.	234
1.10.3. La literatura catalana postcrisi	236
1.10.3.1. Mirada general	236
1.10.3.2. <i>L'altra</i> (2014)	239

1.10.3.3. <i>Dies de ratafia</i> (2017)	241
1.10.3.4. <i>Madrid</i> (2019)	243
1.10.4. Bibliografia	245

COS, GÈNERE I TEXTUALITAT: EL GIR POSTMODERN

1.11. Entravessaments de gènere: una cartografia de regeneracions i degeneracions	251
<i>Meri Torras Francès</i>	
1.11.1. Introducció	251
1.11.2. Genealogies: nosaltres, les germanes estrangeres	256
1.11.3. El cos busca(-)raons	258
1.11.4. Bibliografia	260
1.12. Mig segle d'assaig feminista i traducció catalana	263
<i>Pilar Godayol</i>	
1.12.1. Introducció. Reivindicar les autores feministes i la traducció	263
1.12.2. Notes sobre edició i literatura feminista occidental	264
1.12.3. El feminisme català a partir de les darreries del franquisme	266
1.12.4. L'assaig feminista traduït des del 1965 fins a l'actualitat	268
1.12.4.1. El <i>boom</i> editorial i ideològic dels anys seixanta i setanta	268
1.12.4.2. El compromís i la militància dels anys vuitanta	272
1.12.4.3. La davallada editorial i el feminisme institucionalitzat dels anys noranta	276
1.12.4.4. El renaixement del tercer mil·lenni	279
1.12.5. Coda: «una nova explosió de llibertat»	282
1.12.6. Bibliografia	283
1.13. Nou poetes contemporànies d'expressió catalana: de Zoraida Burgos a Ester Xargay	285
<i>Caterina Riba</i>	
1.13.1. Introducció	285
1.13.2. Contextos socioculturals i formació	287
1.13.3. El català com a llengua literària	288
1.13.4. Escripures compromeses	290
1.13.5. Feminisme, lluita de classes i ecologisme	295
1.13.6. Conclusions	298
1.13.7. Bibliografia	299
1.14. La identitat femenina en la narrativa catalana del segle XXI: nou paradigma	303
<i>Laura Fabregat Aguiló</i>	
1.14.1. Introducció	303
1.14.2. La crisi identitària i les contradiccions internes	304
1.14.3. Viatge, solitud i neoruralisme: la cerca de sentit	308
1.14.4. La <i>femme fatale</i> : una actualització del mite	310
1.14.5. La desmitificació de la maternitat i les relacions maternofilials	314
1.14.6. Conclusions	317
1.14.7. Bibliografia	318

EL MARC INSTITUCIONAL POSTMODERN

1.15. El món editorial, entre dues revolucions: del llibre de butxaca a la digitalització . .	323
<i>Mireia Sopena</i>	
1.15.1. Els antecedents del llibre de butxaca	323
1.15.2. El creixement dels anys setanta.	325
1.15.3. L'expansió dels anys vuitanta	330
1.15.4. La inflació dels anys noranta	337
1.15.5. Digitalització i bibliodiversitat en l'estrena del segle XXI	342
1.15.6. Les línies editorials de l'edició actual	347
1.15.7. Bibliografia	355
1.16. Institucions culturals i vida literària: gestació i evolució de la Institució de les Lletres Catalanes (1977-2023)	361
<i>Oriol Ponsatí-Murlà</i>	
1.16.1. Introducció	361
1.16.2. Una (pre)història de la Institució de les Lletres Catalanes (1977-1987)	362
1.16.2.1. Generalitat provisional i primeres demandes de recuperació de la ILC (1977-1980)	362
1.16.2.2. Primera legislatura (1980-1984): intents de recuperar la ILC durant el mandat de Max Cahner.	365
1.16.2.3. Segona legislatura: el Pacte Cultural de Joan Rigol i una proposta de llei polèmica	369
1.16.2.4. Dos models de govern.	372
1.16.3. El polèmic model de govern de la ILC vist amb perspectiva (1987-2023) . .	373
1.16.4. Conclusió (en forma de reflexió —força— personal).	378
1.16.5. Bibliografia	383
1.17. Avançar sense rumb: la institucionalització del teatre a Catalunya (1975-2023) . .	385
<i>Martí Romaní Picas</i>	
1.17.1. Una reivindicació històrica: els antecedents	385
1.17.2. Una proposta assembleària: l'AAD i el Grec 76	386
1.17.3. Els primers passos cap a la institucionalització	389
1.17.3.1. La creació d'un festival públic: el Grec 79	389
1.17.3.2. Per fi, un teatre oficial en català: el CDGC	390
1.17.4. Una política teatral sense rumb	392
1.17.5. De la cooperativa a la fundació publicoprivada: el Teatre Lliure	393
1.17.6. Les sales de l'Institut del Teatre	396
1.17.7. Els primers teatres municipals: del Mercat de les Flors al SAT	397
1.17.8. L'intent de descentralització: teatres municipals i centres d'arts escèniques	398
1.17.9. Gènesi i evolució del Teatre Nacional de Catalunya.	400
1.17.10. Paper mullat: la Ciutat del Teatre.	405
1.17.11. De sales alternatives i espais autogestionats a fàbriques de creació	405
1.17.12. Altres escenaris públics a Barcelona	407
1.17.13. Coda	408
1.17.14. Bibliografia	410

2. LA NARRATIVA

2.1. Inicis, canvis i continuïtats de la narrativa catalana de la postmodernitat	423
<i>Jordi Marrugat</i>	
2.1.1. Postguerra i canvi narratiu	423
2.1.2. Un gènere promiscu	424
2.1.2.1. Cultura de masses més enllà de la modernitat: Terenci Moix, Pere Gimferrer i Josep M. Benet i Jornet com a símptomes, epítoms i agents d'una nova literatura	425
2.1.2.2. Realitat o ficció? Crisis del subjecte, la realitat i les representacions	428
2.1.2.3. Experimentació literària i crisi de gèneres	434
2.1.2.4. Narrativa i mitjans de comunicació de massa	438
2.1.3. Noves narratives de la identitat	443
2.1.3.1. Identitats en crisi.	445
2.1.3.2. La recerca de la identitat com a font de sentit	447
2.1.3.3. Identitat i comunitat: memòria, subjectivitat i territori	451
2.1.3.4. (Re)formes de la novel·la d'aprenentatge	453
2.1.3.5. De les narratives de l'experiència als relats de la vivència	455
2.1.4. El postmodernisme	457
2.1.4.1. La narrativa de Quim Monzó	458
2.1.4.2. Cultura i simulacre	462
2.1.4.3. <i>Remake, reload, recycle</i> : tradició i postmodernitat.	469
2.1.4.4. Metaconsciència i metaficció	473
2.1.4.5. La modernitat: un projecte inacabat?	481
2.1.4.6. El nou psicologisme	483
2.1.4.7. Esquerdes en el simulacre	486
2.1.4.8. Postantropocentrisme i posthumanisme	491
2.1.5. La narrativa popular	496
2.1.5.1. Per una literatura popular	497
2.1.5.2. Narratives dels mitjans de comunicació de massa i escriptors mediàtics	500
2.1.5.3. El triomf d'una nova narrativa popular al segle XXI	503
2.1.5.4. Narratives de la globalització de la indústria cultural.	506
2.1.5.5. La narrativa infantil i juvenil	508
2.1.6. Bibliografia	510
2.2. Usos textuais de la ciència-ficció en la literatura catalana de la postmodernitat . . .	521
<i>Víctor Martínez-Gil</i>	
2.2.1. Introducció: la ciència-ficció, gènere postmodern per excel·lència?	521
2.2.2. La primera ciència-ficció postmoderna	523
2.2.3. La ciència-ficció catalana contracultural	526
2.2.4. Postmodernitat catalana i ciència-ficció signica	528
2.2.5. Hibridacions diegètiques i ciència-ficció catalana	531
2.2.5.1. La hibridació de temporalitats: retrofuturisme i ciberpunk	531
2.2.5.2. La hibridació de gèneres: de la novel·la negra al novoestrany	533
2.2.5.3. La hibridació d'estrats culturals: de l'experimentalisme al <i>novopulp</i>	534

2.2.6. La modificació temàtica del megatext	535
2.2.6.1. El megatext de la ciència-ficció	535
2.2.6.2. L'afermament del megatext postmodern	538
2.2.6.2.1. Feminisme, homosexualitat i tecnociència	538
2.2.6.2.2. Ficció climàtica	539
2.2.6.2.3. De la redempció social a la ciència-ficció aristocràtica	540
2.2.6.2.4. Ciència-ficció de la identitat nacional	541
2.2.6.3. La reformulació del megatext postmodern	541
2.2.6.3.1. Noves identitats: afectes i posthumanisme	541
2.2.6.3.2. De la ficció climàtica a l'antropocènica	543
2.2.6.3.3. Desestructuració social: la ciència-ficció de la crisi financera	545
2.2.6.3.4. Ciència-ficció del procés independentista	546
2.2.7. Conclusions: etapes i característiques de la ciència-ficció catalana postmoderna	547
2.2.8. Bibliografia	549
2.3. La narrativa fantàstica catalana: transgressió, ideologia i liminaritat	555
<i>Alfons Gregori</i>	
2.3.1. Introducció	555
2.3.2. La tradició de narrativa fantàstica del segle xx, entre la modernitat i la postmodernitat	560
2.3.3. Vies de l'insòlit en la literatura catalana de la postmodernitat	567
2.3.4. L'esclat de les modalitats no mimètiques al segle xxi	572
2.3.5. Bibliografia	575
2.4. «Tots els temps del temps al mateix temps». La novel·la històrica catalana de la postmodernitat	579
<i>Antoni Isarch</i>	
2.4.1. La novel·la històrica i la postmodernitat	579
2.4.2. La novel·la històrica en llengua catalana	581
2.4.2.1. Esplendor i glòria del gènere (1978-1991)	582
2.4.2.1.1. Exploració de límits	583
2.4.2.1.2. La història nacional com a tema	585
2.4.2.2. Diversificació i estancament (1991-2012)	588
2.4.2.2.1. La nació, encara	588
2.4.2.2.2. Noves mirades a la història	591
2.4.2.2.3. Novel·lar la repressió	595
2.4.2.3. Continuïtat i ruptura (2012-2023)	597
2.4.3. Bibliografia	601
2.5. La novel·la criminal catalana de la postmodernitat en el context global	605
<i>Stewart King</i>	
2.5.1. Introducció	605
2.5.2. La novel·la criminal mundial	606
2.5.3. L'arrelament del gènere criminal a Catalunya	610
2.5.4. El <i>boom</i> de la novel·la criminal a Catalunya	613
2.5.5. El gènere i la sexualitat en la novel·la criminal feminista	616

2.5.6. La novel·la criminal mediambiental.	618
2.5.7. Tendències actuals i conclusions	619
2.5.8. Bibliografia	620
2.6. Microficció: un gènere de legitimació postmoderna	623
<i>Assumpció Bernal</i>	
2.6.1. Introducció.	623
2.6.2. Gènere i postmodernisme.	624
2.6.3. Model genèric i classes discursives.	625
2.6.4. Formes de la microficció	627
2.6.4.1. Relatar «amb la mínima expressió»	627
2.6.4.2. Relatar descrivint.	627
2.6.4.3. Narrativització i ficcionalització	628
2.6.5. Les classes de microficció: motius i estratègies microficcionals	631
2.6.5.1. El biografisme enciclopèdic	631
2.6.5.2. L'autoreferencialitat	632
2.6.5.3. El circuit literari i l'ofici d'autor	633
2.6.5.4. Hipertextos i intertextos.	634
2.6.5.5. Tòpics de l'impossible.	637
2.6.5.6. Tòpics de la inversemblança	640
2.6.5.7. La desautomatització: lògica inversa i joc lingüístic	641
2.6.5.8. Una altra quotidianitat. La interioritat del personatge	643
2.6.5.9. Esdevenir o crítica social. L'assertió	644
2.6.6. Alguna recapitulació.	647
2.6.7. Bibliografia	647
2.7. La literatura catalana postmoderna del jo, entre l'autobiografia i l'autoficció.	651
<i>Ricard Ripoll</i>	
2.7.1. Introducció.	651
2.7.2. Els malentesos de l'autoficció	651
2.7.3. Què és i què suposa l'autoficció?	653
2.7.4. Onanisme o experimentació?	656
2.7.5. Conclusió.	657
2.7.6. Bibliografia	658
2.8. La literatura catalana de postcrisi (2010-2020): una panoràmica	659
<i>Júlia Ojeda Caba</i>	
2.8.1. Introducció: context i estat de la qüestió	659
2.8.2. La literatura catalana de postcrisi: una panoràmica de vuit eixos.	662
2.8.2.1. La (pre)crisi i la seva irrupció	663
2.8.2.2. La generació de la crisi	665
2.8.2.3. Cròniques precàries: formes i estrats	667
2.8.2.4. Especulació immobiliària i corrupció política.	670
2.8.2.5. Activisme social dins i fora de la literatura	671
2.8.2.6. Crisi i malestar: afectes i subjectes de la precarietat.	672
2.8.2.7. Novel·la de gènere	673
2.8.2.8. La crisi catalana: narrativa i Procés	674
2.8.3. Bibliografia	678

2.9. Paisatges de frontera. Narratives literàries i cinematogràfiques de la postmodernitat	681
<i>Marta Pasqual i Llorenç</i>	
2.9.1. Introducció.	681
2.9.2. <i>Dies de frontera</i> , Vicenç Pagès Jordà (2013)	683
2.9.3. <i>La casa de foc</i> , Francesc Serés (2020)	685
2.9.4. <i>Una família</i> , Toni Sala (2021)	686
2.9.5. <i>Ràbia</i> , Sebastià Alzamora (2022)	687
2.9.6. <i>Petit indi</i> , Marc Recha (2009).	688
2.9.7. <i>La plaga</i> , Neus Ballús (2013)	689
2.9.8. <i>Alcarràs</i> , Carla Simón (2022)	691
2.9.9. Conclusió.	691
2.9.10. Bibliografia	692
2.10. Cap a una tipologia de la reescriptura postmoderna.	695
<i>Francesco Ardolino</i>	
2.10.1. «The question is...»	695
2.10.2. Preliminars	696
2.10.3. Ironia o paròdia?	696
2.10.4. Instruccions prèvies a la constitució d'una tipologia	700
2.10.5. Per a una tipologia funcional.	701
2.10.6. Conclusions	706
2.10.7. Bibliografia	707

Introducció

Jordi Marrugat, Víctor Martínez-Gil
i Núria Santamaria

ELS CONCEPTES DE «POSTMODERNISME» I «POSTMODERNITAT»

Després que l'adjectiu *postmodern* hagués estat usat de manera esparsa i escadussera des del 1870 (Sim, 2011b: viii), la paraula *postmodernismo* fou encunyada per Federico de Onís en la seva *Antología de la poesía española e hispanoamericana (1882-1932)* (1934) en relació amb el concepte castellà de *modernismo* usat i difós per Rubén Darío des de principis de la dècada del 1890 per identificar el moviment cultural renovador que recollia diverses tendències de la literatura francesa del segle XIX (Calinescu, 2003: 81-89; Anderson, 1998: 3-12). El *postmodernismo* era per a Onís (1934: xviii) una tendència poètica desenvolupada entre 1905 i 1914 com «un intento de reaccionar contra el modernismo, refrenando sus excesos». Sorgí, doncs, en relació amb un concepte de contingut semblant al del català *modernisme*, completament ignorat en la bibliografia internacional però ja emprat a *L'Avenç* com a adjectiu, *modernista*, el 15-I-1884 (Casacuberta, 2020: 24-29), i usat des de llavors habitualment en la crítica de Ramon D. Perés, que el substantivitzà en aquest sentit en la ressenya «Los Jochs Florals de 1884» (*L'Avenç*, juliol-agost-setembre del 1884):

Las letras catalanas están atravesando una época de transición entre la vella y la nova literatura, que es preciso que 'l crítich endevine, porque 'ls autors no 'n resan paraula teóricament. Los iniciadores del renacimiento no figuran ya en las filas militantes, ó hi figuran muy débilmente, si encara aixó no es massa concedir; la segona generació es la que principalmente sosté la heréncia rebuda d'aquells, mes ja no la conserva ab tota sa integritat, ja hi afegeix novas formas y tendencias, y, sobre tot, dona envers lo modernisme lo primer pas, que han de secundar los que la succeixin.

Per la seva banda, el terme *postmodernitat* va néixer com a categoria epocal històrica quan al vuitè volum del seu *A Study of History* (1954) Arnold Toynbee va qualificar de «post-Modern Age» l'època que s'inicia als anys setanta i vuitanta del segle XIX (Calinescu, 2003: 261-262; Anderson, 1998: 4-6).

Cap d'aquests significats de *postmodernisme* i *postmodernitat* és el que es va consolidar posteriorment, però sí el seu àmbit de significació: l'estètic per al *postmodernisme* i l'històric per a la *postmodernitat* en les cultures occidentals.

Les dues paraules, doncs, existien i s'anaren difonent de manera confusa i associades a contextos i significacions diversos durant els anys cinquanta, seixanta i setanta del segle xx. Diversos d'aquests usos no coherents entre si ni orquestrats col·lectivament, sobretot en la cultura nord-americana, són els que acabarien influint en la consolidació d'uns significats més estables i consensuats (Anderson, 1998: 6-46). Als anys cinquanta, el poeta Charles Olson parlava d'un present «post-modern, post-humanist, post-historic» que ja estava més enllà del pròpiament industrial. Leslie A. Fiedler (1965) identificà el postmodern amb una nova actitud posthumanista, posthumana, antimasculina i antiheroica que desafiava molts dels principis de l'art modern, inclosa la distinció entre alta i baixa cultura. Però potser el crític que lluità més per articular una definició literària del postmodernisme fou Ihab Hassan, que proposà entendre'l com un canvi en l'art modern que el revisa per apuntar cap a una nova estètica (Hassan, 1971a; 1971b). La proposta desembocà en una famosa contraposició entre aspectes presos com a característics de l'art modern i altres que ho serien d'un de postmodernista associat a les avantguardes i la radicalització (Hassan, 1982: 259-271). El 1980 el novel·lista John Barth, en l'article «The Literature of Replenishment (Postmodern Fiction)», partia ja de la sobreabundància de l'ús de les nocions de *postmodernitat* i *postmodernisme*, així com de la manca de consens i precisió en les seves definicions, per identificar la nova literatura que, ja conscientment distanciada de la moderna, practicaven ell i altres autors.

Entretant, però, l'àmbit en què els conceptes assoliren una major precisió i funcionalitat fou el de l'arquitectura nord-americana (Harvey, 1990: 66-98; Anderson, 1998: 20-24). El racionalisme modern dels gratacels de Mies van der Rohe es convertí en l'estil oficial de les construccions estatunidenques després de la Segona Guerra Mundial, contra les quals reaccionà en nom de la cultura visual popular i de les combinacions interartístiques el llibre *Learning from Las Vegas* (1972) de Robert Venturi, Denise Scott Brown i Steven Izenour. Aquesta reacció prengué el nom de *postmoderna* i *postmodernista* a *The Language of Post-Modern Architecture* (1977) de Charles Jencks. En aquest àmbit es fixaren els trets que acabarien servint per definir amb molta més precisió el *postmodernisme* com una tendència que reacciona contra l'art modern del segle xx, el *modernism* anglòfon, o, més aviat, contra alguns dels seus aspectes tipificats; deixa de concebre's en funció de la distinció entre alta i baixa cultura assumint-les ambdues; i és heterogeni, proteic i multiforme perquè combina mitjans, gèneres, codis i referències històriques, s'adapta al context local canviant i integra la diferència en una sintaxi complexa.

En molts d'aquests usos les dues paraules anaven creuant-se i associant-se amb la idea que després de la Segona Guerra Mundial s'estava vivint el naixement d'una nova societat, una nova cultura, un nou període històric o, fins i tot, una nova època. Les transformacions que permetien afirmar-ho es feren molt visibles en la dècada del 1960. Fou llavors que també es desenvoluparen unes noves teories i metodologies del coneixement agrupades sota l'etiqueta de *postestructuralisme*, que sovint també s'identificaren amb la noció de *postmodernisme*. Si bé en el seu vessant de crítica literària més que no una teoria de la postmodernitat oferiren una arqueologia de la modernitat (Huyssen, 1986: 206-216), les epistemologies que proposaren en diversos camps obri-

ren el camí a la percepció, l'estudi i la comprensió d'una realitat que ja funcionava de manera diferent a les industrials burgeses —i, per tant, modernes—. L'acceleració dels processos més característics de la modernitat havia portat el món occidental a fundar-se i desenvolupar-se sobre un sistema semiòtic mancat de referències estables en què els signes deixaven d'estar lligats a una presència exterior identificable. Roland Barthes estudià el funcionament mític de les societats de postguerra com un grau superior de distanciament del signe respecte del referent (*Mythologies*, 1957); Guy Debord definí un nou estadi del capitalisme en què les relacions entre els humans i entre els humans i els productes es transformaven en relacions espectaculars, ço és, mediatitzades per representacions, imatges de la vida autònomes respecte del món material (*La société du spectacle*, 1967); Jacques Derrida analitzà la llengua com un sistema de signes que funcionen només per diferències internes, no per la remissió a un referent extern (*De la grammatologie*, 1967); Jean Baudrillard definí l'actualitat com una hiperrealitat perquè es construeix a partir de simulacres autèntics que no tenen origen ni realitat de referència («La précession des simulacres», 1978). El 1979 Jean-François Lyotard s'enfrontà a la condició del saber en aquest nou estadi de les societats occidentals i n'assenyalà diversos aspectes que, amb les precisions que va anar-hi fent posteriorment (Lyotard, 1986) o bé sense aquestes, marcarien per sempre el concepte de *postmodernitat*. Lyotard detectà una crisi dels relats moderns de legitimitat del saber —com ara la metanarrativa del progrés a través del coneixement, la narrativa hegeliana de l'emancipació de la ment a través de la dialèctica, el relat marxista de l'emancipació social a través de la lluita de classes o el relat capitalista d'emancipació de la pobresa a través del mercat—. La incredulitat respecte d'aquests fa que la legitimitat ja no es pugui trobar en el consens, sinó en la dissensió, cosa que afina les sensibilitats envers les diferències. Aquesta dissensió es produeix en un entorn pragmàtic de jocs de llenguatge en el qual les regles fruit d'un contracte són el que funciona com a lligam social —no els acords i desacords que es puguin produir en funció de metarelats compartits.

La posició de Lyotard era contraposada a la que fixà Jürgen Habermas respecte d'aquesta qüestió el 1980 i el 1981 en una conferència finalment publicada en forma d'article en què identificava el concepte de *modernitat* amb un projecte emancipador i progressista i el de *postmodernitat* amb una reacció conservadora contra aquell —en la qual incloïa el postestructuralisme francès (Habermas, 1985)—. Aquests dos pols generaren un nou camí de debat filosòfic entorn dels dos conceptes (Campillo, 2001).

La sensibilitat envers les diferències del nou estatus del saber postmodern, les implicacions polítiques del postestructuralisme francès i l'associació del postmodernisme nord-americà a una revolta contra les estructures culturals de la modernitat, van fer que també les noves lluites per les identitats silenciades i oprimides en el món industrial modern fossin vistes com a factors del canvi postmodern, el qual propicià la descolonització interna i externa dels subjectes polítics (Jameson, 1984; Huyssen, 1986: 44-62; Hutcheon, 1988).

Fins als anys vuitanta, doncs, els termes *postmodernitat* i *postmodernisme* es feren cada cop més habituals associats a l'evidència d'un canvi substancial en les societats, la cultura i l'art occidentals, però el seu contingut conceptual no estava en absolut